

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

УДК 34.096

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.35.13>

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Гончарук Владислав Леонідович,
orcid.org/0000-0002-9627-9530
доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри національної безпеки
та кафедри управління фінансово-
економічною безпекою
(Інститут безпеки Міжрегіональної
Академії управління персоналом,
м. Київ, Україна)

Бедратий Юрій Вячеславович,
orcid.org/0000-0001-9230-0438
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правових
природоохоронних дисциплін
(Національний університет водного
господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна)

Корупція є системним і перманентним явищем, здатним вплинути на вітчизняну економіку, зокрема шляхом розширення її тіньового сектору. Це, своєю чергою, негативно позначається на ключових економічних показниках та уповільнює темпи розвитку держави в умовах інтеграції до європейського економічного простору. Наявність корупційних ризиків формує бар'єри для залучення інвестицій, знижує ефективність державного управління та підриває довіру суспільства до владних інституцій.

Нині, нагальна необхідність боротьби з корупцією є пріоритетом державної політики України, спрямованої на запобігання цьому явищу та протидію йому. Один із головних напрямів подолання корупції полягає у реформуванні антикорупційного законодавства, створення прозорих і дієвих механізмів державного управління, а також запровадження системного контролю за використанням державних ресурсів. Особливу увагу в такому випадку приділяють забезпеченню прозорості державних закупівель, функціонуванню стратегічно важливих підприємств та вдосконаленню регулювання ключового сектору економіки, зокрема державного і приватного.

Впровадження цифрових технологій у сфері державного управління дозволяє здійснювати ефективний моніторинг та контроль за фінансовими потоками, мінімізуючи можливості для корупційних зловживань. Антикорупційна політика, як частина правової стратегії детінізації економіки, передбачає інтеграцію сучасних інформаційних систем з метою підвищення рівня підзвітності та відкритості державних інституцій. У результаті таких заходів формується прозоре економічне середовище, яке сприяє розвитку чесної конкуренції та створює умови для сталого економічного зростання країни.

Загалом, боротьба з корупцією є стратегічним завданням для України, адже її успішна реалізація є необхідною умовою економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності країни та вихід на європейську правову арену. Запровадження ефективних антикорупційних механізмів дозволить мінімізувати тіньові процеси, забезпечити прозорість економічної діяльності та сприяти побудові відкритого та стабільного економічного середовища.

Ключові слова: корупція, економічна безпека, детінізація економіки, економічна прозорість, євроінтеграція.

ANTI-CORRUPTION POLICY AS A COMPONENT OF THE LEGAL STRATEGY FOR ECONOMY DEFINITIONS

Honcharuk Vladyslav Leonidovych,
orcid.org/0000-0002-9627-9530
Doctor of Philosophy in Law,
Associate Professor at the Department
of National Security and the Department
of Financial and Economic Security
Management
(Interregional Academy of Personnel
Management, Kyiv, Ukraine)

Bedratyi Iurii Viacheslavovych,
orcid.org/0000-0001-9230-0438
Candidate of Law Sciences,
Associate Professor at the Department
of Legal Environmental Protection
Disciplines
(National University of Water
Management and Natural Resources,
Rivne, Ukraine)

Corruption is a systemic and permanent phenomenon that can affect the domestic economy, in particular by expanding its shadow sector. This, in turn, negatively affects key economic indicators and slows down the pace of development of the state in the context of integration into the European economic space. The presence of corruption risks forms barriers to attracting investment, reduces the efficiency of public administration and undermines public trust in government institutions.

Currently, the urgent need to combat corruption is a priority of the state policy of Ukraine, aimed at preventing and counteracting this phenomenon. One of the main directions of overcoming corruption is to reform anti-corruption legislation, create transparent and effective mechanisms of public administration, as well as introduce systematic control

over the use of state resources. In this case, special attention is paid to ensuring the transparency of public procurement, the functioning of strategically important enterprises and improving the regulation of the key sector of the economy, in particular the public and private.

The introduction of digital technologies in the field of public administration allows for effective monitoring and control of financial flows, minimizing opportunities for corruption abuses. Anti-corruption policy, as part of the legal strategy for de-shadowing the economy, involves the integration of modern information systems in order to increase the level of accountability and openness of state institutions. As a result of such measures, a transparent economic environment is formed, which promotes the development of fair competition and creates conditions for sustainable economic growth of the country.

In general, the fight against corruption is a strategic task for Ukraine, since its successful implementation is a necessary condition for economic growth, increasing the country's competitiveness and entering the European legal arena. The introduction of effective anti-corruption mechanisms will minimize shadow processes, ensure transparency of economic activity and contribute to the construction of an open and stable economic environment.

Key words: corruption, economic security, de-shadowing of the economy, economic transparency, European integration.

Розвиток економіки є запорукою розвитку держави. Корупційні порушення значно впливають на економіку держави, завдаючи їй величезних збитків, зменшуючи наповнення державного бюджету та створюючи перешкоди для реалізації державних програм, спрямованих на соціально-економічний розвиток. Високий рівень корупції негативно впливає на макроекономічну стабільність, знижуючи довіру до фінансової системи країни та послаблюючи міжнародні економічні зв'язки. Тіньові економічні процеси викликають втрати державного бюджету через недоотримання податкових надходжень, обмежуючи можливості для реалізації соціально-економічних програм. Окрім того, корупція створює нерівні умови для конкуренції, і, як наслідок, призводить до монополізації окремих секторів економіки, зменшує можливість для інноваційного та технологічного розвитку. В умовах євроінтеграції України, боротьба з тіньовою економікою є не лише внутрішнім завданням, але й одним із ключових критеріїв відповідності європейським стандартам. Ефективна антикорупційна політика, котра включає імплементацію міжнародних норм і стандартів, сприятиме формуванню прозорого економічного середовища. Це, своєю чергою, стимулюватиме надходження іноземного капіталу, сприятиме розвитку малого і середнього бізнесу, а також підвищить конкурентоспроможність України на міжнародній арені. Таким чином, комплексний підхід до вирішення проблеми тіньової економіки є необхідною умовою сталого розвитку держави.

Актуальність дослідження антикорупційної політики, як складової правової стратегії детінізації економіки, передбачає розробку та впровадження ефективних механізмів запобігання та протидії корупції. Систематичне викорінення корупційних схем є основою для виведення економіки з тіні, підвищення прозорості фінансових потоків та забезпечення справедливого перерозподілу державних ресурсів. Антикорупційна політика відіграє важливу роль у формуванні довіри громадян до державних інститутів та підвищенні правової культури суспільства. У сучасних умовах, коли Україна прагне до євроінтеграції, реалізація ефективної антикорупційної стратегії є однією із головних умов, що впливає на створення конкурентоспроможної та прозорої економіки, яка б відповідала міжнародним стандартам.

Корупція завжди була тим деструктивним чинником, який впливає на економіку України. Вона здатна підірвати довіру до державних інституцій, спотворити ринкові

механізми і створити несправедливі конкурентні умови для бізнесу. Корупційні схеми здатні підсилити економічні витрати, спровокувати зменшення обсягів інвестицій, вплинути на зростання тіньового сектору економіки. Для боротьби з корупцією впроваджується низка заходів, спрямованих на зменшення впливу корупції на різні сфери життя суспільства. Дослідниця А. Славицька зазначає, що термін «антикорупційна політика» міститься в низці нормативно-правових актів, однак самого визначення цього терміну немає [1, с. 74]. За визначенням із Великої української енциклопедії, антикорупційна політика – це напрям узгоджених дій держави і суспільства в частині усунення (зменшення) причин та умов, які сприяють розвитку корупції в різних сферах життя [2]. Вітчизняний дослідник Ю. В. Луценко говорить, що антикорупційна стратегія розпочалася ще у 2014 році. Саме тоді було прийнято Закон України «Про запобігання корупції» [3]. Цей нормативно-правовий акт відповідав усім міжнародним стандартам у цій сфері і враховував напрацьований зарубіжний досвід та рекомендації низки міжнародних інституцій. Одночасно із прийняттям закону було затверджено Антикорупційну стратегію на 2014-2017 роки. В рамках цієї стратегії було визначено головні напрями боротьби з корупцією. Одним із таких стала боротьба із тіньовою економікою. Оскільки корупція в Україні є радше політичною і соціально-економічною проблемою, головна увага зосереджена саме на можливостях антикорупційних органів влади, здатних подолати корупцію, забезпечивши повноцінний і гармонійний розвиток держави.

Антикорупційна політика, яка провадиться державою, спрямована на зниження корупційних ризиків та створення прозорих умов для детінізації економіки. Впровадження ефективного контролю, цифрових інструментів і прозорих механізмів дозволяє мінімізувати нелегальну діяльність та ухилення від сплати податків. Це, в свою чергу, сприяє зменшенню тіньового сектору, стимулює чесну конкуренцію та покращує інвестиційний клімат, оскільки детінізація економіки забезпечує ефективний розподіл ресурсів, тим самим впливаючи на сталий економічний розвиток України. Загалом, економічна безпека держави забезпечується лише за умов дієвого правового та державного регулювання. Головними завданнями кожної країни є моніторинг і прогнозування факторів, які послаблюють стабільність національної економіки, виявлення потенційних загроз економічній безпеці та розробці заходів для їх запобігання [4, с. 126].

Як зауважує вітчизняна дослідниця І. Мордас, до повномасштабного вторгнення у 2022 році частка тіньової економіки за оцінками різних експертних груп становила від 30% до 50%. Після 2022 року частка тіньової економіки знизилася на декілька відсотків, однак значного покращення не відбулося. Серед низки чинників, які не дають Україні повноцінно впроваджувати політику детінізації необхідно виокремити варіативні фактори боротьби з корупцією на всіх рівнях влади. За словами авторки, державна політика, спрямована на зниження рівня корупції в Україні, повинна стати одним із ключових напрямів діяльності держави. Її реалізація зміцнить економічний розвиток країни та підвищить прозорість економічних відносин, зменшить масштаби тіньової економіки, і, в свою чергу, створить необхідні умови для післявоєнного відновлення країни та забезпечення максимально швидкої інтеграції України в європейський правовий простір [5, с. 99]. Всі прекрасно розуміють, що корупція – це ганебне явище, яке завдає істотної шкоди різним сферам життя суспільства. Зі слів В. В. Нонік, корупція – це соціальне явище, яке має соціальну обумовленість, соціальні закономірності розвитку та негативно впливає на різні соціальні процеси [6, с. 207]. Це багатовимірне явище, яке проникає у всі сфери суспільного життя, порушуючи принципи соціальної справедливості та довіри до інститутів влади. Її соціальна обумовленість

вказує на необхідність системного підходу до подолання цього явища, включаючи посилення правової культури, підвищення рівня громадської свідомості та забезпечення прозорості державного управління. Ефективна боротьба з корупцією можлива лише за умови гармонізації нормативно-правової бази і міжнародних стандартів та впровадження механізмів громадського контролю, що сприятиме зміцненню соціальної єдності та сталому розвитку суспільства.

Нині корупція набула форми всепоглинаючого суспільного феномену і стала явищем, яке спотворює усі сфери суспільного життя, в тому числі й економіку. Паразитуючи у суспільстві, вона завдає чималої шкоди навколишнім процесам. Базисом корупційних діянь є масштабна тіньова економіка, яка тягне за собою хабарництво, знижений рівень сплати податків та інші економічні ризики. Її масштабність здатна загальмувати нормальний розвиток держави. Тіньова економіка і корупція стали синонімами на шляху розвитку України. Саме тому посилена боротьба із тіньовою економікою першочергово має відбуватися в рамках антикорупційної діяльності.

Злагоджена робота з подолання корупції наразі є необхідною умовою вступу України до ЄС. За словами Президента Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн, Україна робить помітні кроки до впровадження антикорупційної політики в сприянні детінізації економіки. Наразі Україна досягла значних результатів у зміцненні верховенства права, однак подальші кроки мають спрямовуватися на вдосконалення антикорупційного законодавства та підвищення ефективності функціонування державної адміністрації. Це дозволить створити необхідні передумови для належної реалізації антикорупційних механізмів і забезпечення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності [7].

Одним із досягнень у сприянні детінізації економіки України стало ухвалення Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки». Метою ухвалення Закону стала посилена боротьба у сфері запобігання та протидії корупції, а також забезпеченні скоординованої та системної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в цьому напрямку. Основний акцент зроблено на затвердженні та ефективній реалізації Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки.

В рамках окресленої Антикорупційної стратегії головна увага приділяється державному регулюванню економіки та розвитку державного і приватного секторів. Основні заходи передбачають зокрема здійснення державного регулювання економіки шляхом запровадження абсолютно прозорої системи державних закупівель задля мінімізації корупційних ризиків, автоматизації розрахунків очікуваної вартості закупівель, створення інформаційно-аналітичної системи для ефективного управління природними ресурсами, забезпечуючи їх прозорий облік та використання. Таким чином, антикорупційні заходи в економічній сфері спрямовані на підвищення прозорості, ефективності управління ресурсами та стимулювання добросовісної ринкової конкуренції [8].

Вітчизняний дослідник В. В. Пацкан зазначає, що тіньова економіка характеризується певним дуалізмом, котрий проявляється у її подвійній ролі. З одного боку, вона частково компенсує несприятливі умови в процесі ведення бізнесу, впливаючи на виживання суб'єктів господарювання в умовах економічної турбулентності. З іншого боку, вона має суто негативний антисоціальний вплив, що проявляється у перерозподілі доходів на користь неформального сектору, зниженні рівня життя населення та погіршенні ефективності державного управління економікою [9, с. 6].

Найвищий рівень тіньової економіки можна простежити у таких сферах, як виробнича та розподільна діяльність, особливо у використанні продуктивного капіталу.

Значною мірою це стосується інвестиційної, банківської, біржової та страхової діяльності, а також секторів, пов'язаних із видобутком і розподілом ресурсів. Крім того, тінізація є поширеною у сфері надання послуг і насамперед в таких сферах як освіта, медицина та житлово-комунальне господарство, а також у різних видах посередницької діяльності [10, с. 12]. Серед головних складових антикорупційної політики варто виокремити такі структурні елементи, як:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення заходів з протидії відмиванню доходів;
- посилення моніторингово-аналітичних заходів, спрямованих на ідентифікацію клієнтів фінансово-кредитних установ;
- організація державного фінансового моніторингу та фінансового контролю;
- розробка інформаційних механізмів, які б забезпечили вчасне повідомлення фінансовим установам про підозрілі операції;
- формування інформаційного ресурсу, пов'язаного із зберіганням інформації щодо фінансово-господарської діяльності;
- правове та організаційне забезпечення правоохоронної діяльності у боротьбі, пов'язаною з легалізацією доходів.

Дослідники наголошують, що незважаючи на певні успіхи державних інституцій у боротьбі з тіньовим сектором економіки, нині спостерігається лише незначне покращення в цьому напрямку. Однією з головних причин цього явища є недостатня координація дій державних органів у сфері детінізації економіки та відсутність єдиної інформаційної платформи, яка б акумулювала всю необхідну інформацію для моніторингу та розслідування економічних злочинів у внутрішньо-економічній та зовнішньо-економічній діяльності.

Системний підхід та узгодженість дій державних органів влади на основі чіткої нормативно-правової бази є однією з головних умов подолання корупції та тіньової економіки в країні. Для посилення боротьби з корупцією та зменшення рівня тінізації економіки у сфері зовнішньоекономічної діяльності доцільно створити інтегровану базу даних, яка б об'єднувала інформацію Державної служби фінансового моніторингу, Державної аудиторської служби, Державної митної служби та Державної податкової служби. Сформована база дозволить першочергово виявляти незаконні схеми, факти приховування валютної виручки за кордоном, незаконного відшкодування ПДВ під час експортних операцій, а також інші порушення, в тому числі й незаконне отримання пільг, ухилення від оподаткування, приховування доходів тощо [11, с. 41].

Безперечно, для формування нового рівня правової свідомості потрібен час, адже виключити вплив історії, традицій і менталітету неможливо. Проте є й інший аспект, за який відповідальність несуть самі громадяни. Йдеться не лише про відмову підтримувати корупційні стосунки, але й про активні дії, спрямовані на виявлення корумпованих посадовців, а також серйозне та відповідальне ставлення до виборів органів державної влади. Вибір має здійснюватися усвідомлено, з розумінням того, що від обраних представників значною мірою залежить добробут району, області чи регіону, де вони представлятимуть свої повноваження [12].

Формування механізмів державного впливу на протидію тіньовій економіці та корупції, а також формування чітких правил має закріплюватися в урядових стратегіях та програмах, орієнтованих на їх ефективну реалізацію. Важливим завданням для антикорупційних інституцій та уряду України є систематичний аналіз показників і індикаторів, які використовуються в міжнародних дослідженнях і рейтингах для оцінки рівня корупції в країні. Отримані висновки та рекомендації щодо стану корупції в окремих сферах повинні лягти в основу розробки та впровадження заходів,

спрямованих на встановлення державної політики. Цей підхід сприятиме покращенню позицій України в міжнародних рейтингах, що, своєю чергою, позитивно вплине на залучення прямих іноземних інвестицій та зовнішніх оцінок демократичних процесів у державі. Гармонізація національного законодавства з міжнародними нормативно-правовими актами, а також імплементація у практичну діяльність норм і стандартів антикорупційного законодавства з питань протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, є ключовими умовами для зміцнення позицій України в європейському та глобальному економічному середовищі.

Висновки. Антикорупційна політика, яка нині проводиться в Україні спрямована на виведення економіки з тіні. Формування законодавчої бази, орієнтованої на забезпечення прозорості економічних процесів, створює необхідні умови для зниження рівня корупції та детінізації економіки. Важливим кроком є й розвиток електронних платформ і інформаційно-аналітичних систем, які також сприяють автоматизації процесів державного регулювання та підвищенню ефективності контролю. Узгодженість дій державних інституцій, розробка інтегрованих баз даних і системна боротьба з корупційними схемами є ключовими напрямками реалізації цієї політики. Гармонізація національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та імплементація норм антикорупційного законодавства забезпечить зміцнення міжнародного іміджу України. Успішна реалізація антикорупційної політики є важливим чинником залучення іноземних інвестицій і підвищення економічної стабільності держави.

Перспективи подальших досліджень у сфері антикорупційної політики та детінізації економіки України мають ґрунтуватися на аналізі ефективних механізмів взаємодії між державними інституціями, спрямованими на запобігання та протидію корупції. Важливим напрямом є також дослідження впливу цифрових технологій, зокрема електронних платформ, на прозорість економічних процесів і скорочення тіньового сектору. Доцільно вивчати міжнародний досвід боротьби з корупцією з метою адаптації успішних проектів до національних умов. Окремої уваги потребує розробка комплексних показників оцінки ефективності реалізації антикорупційних заходів та їх впливу на залучення іноземних інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Славицька А. Щодо сутності та змістовного наповнення терміну «Антикорупційна політика». *Юридичний вісник*, 2022. № 5. С. 73–78. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v5_2022/7.pdf
2. Кравченко С.О. Антикорупційна політика. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Антикорупційна_політика
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
4. Гончарук В. Л. Вплив легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на економічну сферу України в сучасних умовах. *Право.ua*. 2021. № 4. С. 124–130. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/12/124-_Goncharuk.pdf
5. Мордас І. Протидія корупції як чинник детінізації економіки України. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. С. 98–101. URL: <https://gov.bulletin.knu.ua/article/view/3016/2545>
6. Нонік В.В. Формування та реалізації антикорупційної політики в Україні: теорія, практика, механізми : монографія. Житомир: ЖДТУ, 2019. 387 с.

7. Президент Єврокомісії заявила про необхідність посилити українське законодавство щодо боротьби з корупцією. 2022, 11. Interfax-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/political/838540.html>

8. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки, Закон України № 2322-IX. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

9. Пацкан В. В. Інституційні основи антикорупційної політики як складової детінізації економіки. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 4–13. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis>

10. Чернявський С. С., Некрасов В. А., Титко А. В. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 152 с.

11. Івашова Л. М., Шевченко Н. І., Виноградова Н. Л. Особливості реалізації антикорупційної політики та протидії тіньовому сектору економіки у світлі євроінтеграційних прагнень України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Випуск 3 (34). С. 40–49. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/3/6.pdf>

12. Лазаренко С. Ж., Бабенко К. А. Базові принципи та елементи антикорупційної політики в Україні. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/558-bazovi-printsipi-ta-elementi-antikorupsijsijnoi-politiki-v-ukrajini.html>